

JOSEF VIEWEGH

OSOBNOST A DOBA

**Sto let od narození českého psychologa univerzitního profesora
PhDr. Viléma Chmelaře, DrSc., člena korespondenta ČSAV**

„Tolstoj (...) říkával o mně, že jsem člověk kompromisní. „Jsem Lve Nikolajeviči, ale je kompromis a kompromis. A neděláte vy žádných kompromisů?“

„I dělávám, dělávám...“ “

(T. G. Masaryk roku 1910 o svých rozhovorech s L. N. Tolstým)

Před sto lety, 19. 11. 1892 se v rodině zemědělce v malé vesničce Podolí u Přerova narodil univ. prof. PhDr. Vilém Chmelař, DrSc., člen korespondent ČSAV, dlouholetý vedoucí katedry psychologie filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a ředitel brněnského psychologického pracoviště ČSAV. Málem se dožil sta let: zemřel pět roků před stým výročím svého narození, 21. června 1988.

Člověk dvacátého století — zejména Evropan — uvědomuje si s mimořádnou výrazností obsah a dosah oně skutečnosti, kterou obecně označujeme slůvkem „doba“. V politicky, hospodářsky a zejména morálně stabilizovaných časech tato „doba“ jako by tvořila pouhé pozadí našich individuálních osudů. Zdá se, že zde existuje pouze proto, aby umožňovala rozvoj jednotlivých lidských individualit. Např. Kantova osobnost se rozvíjela na pozadí tichého Královce a německý filozof patrně svoji „dobu“ vnímal jako nezbytnou sice, ale přece jen pouhou kulisu svého myšlenkového světa. V dobách společensky neklidných, válečných či revolučních se náhle, avšak zákonitě „doba“ a „osobnost“ dostávají do zvláštního konfrontačního vztahu. Jednotlivec musí vůči „své době“ zaujmout aktivní postoj; tento postoj v něm otevírá — ať chce, nebo nechce — současně mravní dimenzi. Existencialismus jen ve zvýrazněné, ale zcela reálné podobě vyjádřil to, co současný člověk jako jednotlivec v konfrontaci s dobou prožívá. „Doba“ náhle ztrácí charakter pouhého pozadí a stává se člověku výzvou k jeho nejvlastnější svobodě a současně odpovědnosti: jedinec za každý svůj čin, za svůj postoj k „době“, a tím k ostatním lidem i k sobě samému nejautentičtěji ručí.

Prof. Chmelař byl formován — a mnohdy i drčen — tímto střetem „osobnosti“ a „doby“, nemohl mu uniknout, jako mu neunikl žádný z nás, kteří jsme tuto dobu žili. Prožitkově měl snad pozici — oproti věkově mladším — o to obtížnější, že v důsledku svého dlouhého života byl svědkem skoro všech historických peripetií, většinou tragických, politického vývoje Československa a Evropy 20. století. Jako školák vdechl do sebe politicko-právní zajištěnost rakousko-uherské monarchie, nato prožil první světovou válku a rozpad Rakouska-Uherska; následovalo

šťastné období první republiky (bohužel příliš krátké), potom nástup fašismu, období 2. světové války a nacistické okupace naší země; po válce pak čtyřicetiletá etapa komunistické diktatury . . .

O prof. Chmelařovi byla k jeho zaokrouhleným výročím napsána řada článků (viz např. Kolářiková, 1954; J. Doležal, 1962; B. Bárta — J. Smékal, 1962; R. Konečný, 1972; D. Kováč, 1972; J. Viewegh, 1972; O. Kolaříková — J. Viewegh, 1982; O. Kolaříková, 1987 a další). Domnívám se, že by bylo zbytečné znovu, jen jinými formulacemi, opakovat, co už bylo napsáno nebo při různých oslavných shromážděních a konferencích řečeno. Navíc v časopise Čs. psychologie vyjde v nejbližší době zasvěcené hodnocení výzkumně experimentálního přínosu prof. Chmelaře od jeho blízkého spolupracovníka P. Oseckého. Budiž mi proto dovoleno, abych se prostřednictvím syntetizujícího pohledu na dílo a s využitím vlastních vzpomínek na tuto zakladatelskou postavu československé psychologie pokusil postihnout především Chmelaře člověka uprostřed neklidné doby. Často se stává, že jednostranné hodnocení či převaha analýzy díla se promění v jakýsi náhrobek, pod nímž je zajato všechno, co kdysi tvořilo konkrétního živoucího člověka. Tak je posléze porušen i pohled na dílo samotné, které — zdánlivě neosobní — je konec konců výrazem či osobnostní šifrou svého tvůrce. Prof. Chmelař se stal shodou okolností v letech 1965—75 mým bezprostředním představeným (na nově vzniklém brněnském pracovišti ČSAV). Mohl jsem zblízka, téměř denně, sledovat prof. Chmelaře nejen jako vědce a vysokoškolského učitele, nýbrž i jako člověka. V mnohém jsem si upravil obraz, který si někteří psychologové o panu profesorovi učinili.

* * *

Chmelař vědec. Prof. Chmelař studoval na gymnáziu v Přerově (proslulém svou vysokou úrovní) ještě za Rakouska-Uherska. Výrazný respekt k autoritě si mladý adept vědy patrně vytvořil právě v této době. Dnes, v časech rozkolísaných či přímo chaotických hodnotových měřítek máme tendenci vnímat tento postoj spíše negativně; v tehdejší stabilizované době Chmelařova mládí to byla vlastnost sociálně pozitivní: úcta a respekt k lidem, kteří si vytvořili přirozenou autoritu tvrdou prací, velikým úsilím a kázní. Tuto vlastnost uváděl prof. Chmelař vždy, když později vzpomínal také na svoje německé vysokoškolské učitele. Význam tohoto německého vlivu na naši národní povahu se nám připomene vždy, když si uvědomíme, kolik hmotné a morální škody nás v minulých desetiletích stála nešťastná tendence otevřít se „slovanskému“ Východu s jeho chaosem, anarchií a naprostým nedostatkem smyslu pro řád a vnitřní kázeň . . .

V Příboře (Freudově rodišti) vystudoval prof. Chmelař učitelský ústav a po několika letech učitelování se v roce 1920, ve svých osmadvaceti letech, zapisuje na Karlovu univerzitu v Praze. Za studijní předměty si volí filozofii, historii a geografii. V průběhu studia na UK v Praze se rozhoduje pro studium psychologie. Pro tuto volbu a později orientaci na experimentální psychologii je rozhodující Chmela-

řív dvousemestrový studijní pobyt v Psychologickém ústavu v Lipsku (1922—1923). I když konal jako vysokoškolský student a později jako zralý vědec další cesty do nejrůznějších zemí, lipská škola (Krueger, Volkelt a jiní) se mu stala vzorem, jehož rámec a základní problematiku nikdy neopustil. Po studijním pobytu v Lipsku se Chmelař vrací do Prahy, aby zde (u prof. Krejčího) podal doktorskou disertaci z tematické oblasti vnímání tvarů v indirektním vidění. Patří ke šťastným okolnostem Chmelařova života a také k příznivým okolnostem brněnské psychologie, že na nově vzniklé Masarykově univerzitě v Brně zřizuje prof. Mihajlo Rostohar v roce 1926 Psychologický ústav, orientovaný převážně experimentálně (jeden z prvních v tehdejší Československé republice). Chmelař se zde včleňuje, zcela svérázným a nezaměnitelným způsobem, do malé, avšak významné skupiny psychologů, kteří položili základy samostatné psychologie v naší zemi. V tomto ústavu působí Chmelař už v roce 1926 jako asistent, po habilitaci v roce 1939 jako docent a v poválečných letech jako profesor a ředitel. Je nutné podotknout, že místo asistenta a později docenta bylo nehonorané; Chmelař až do konce 2. světové války pracuje jako učitel (zejména v Ústavu pro tělesně vadné v Brně — Kr. Poli). Přes tyto více než skrovné existenční podmínky patří toto období — až na válečná léta — k nejšťastnějším a velmi plodným úsekům Chmelařova života.

Z odstupu více než šedesáti let si můžeme jen nesnadno uvědomit, jak těžká to byla volba mezi tehdy zavedenou filozoficky orientovanou tradiční školskou psychologií a nově se rodící psychologií experimentální, která se teprve musela osvědčit a prosadit. Tuto volbu však měl Chmelař do jisté míry usnadněnu: byl totiž bytostně zaměřen analyticky, nespekulativně. Rozchod s filozofií a s humanisticky či antropologicky (podle dnešní terminologie) orientovanou psychologií nebyl proto pro Chmelaře — oproti např. Wundtovi — nějakým krizovým dilematem, nýbrž bytostným výrazem osobnostního založení. Ve své experimentální práci sice vycházel z podnětů celostní a tvarové psychologie (např. Kruegera a později Rostohara), plně se však soustředil na samu analýzu metodologických postupů i rozbor výsledků konkrétních experimentů, nikoli na širší teoretické problémy tohoto psychologického směru. V tomto smyslu byl Chmelař jistým antipódem dalšího významného psychologa brněnské Rostoharovy školy, doc. F. Kratiny, který — jak čteme v opožděném nekrologu k úmrtí tohoto vědce — „... měl větší sklon k syntetickým pracím než k experimentálnímu bádání“ (viz Psychologie, roč. 9, 1946, č. 3—4, nestránkovaný nekrolog, podepsaný redakcí časopisu).

Chmelařovým celoživotním centrem výzkumného zájmu byla tematika percepce, paměti a poznávacích procesů. Dovolíme si zde ocitovat stručnou charakteristiku výsledků tohoto výzkumného zaměření, jak jsme ji — Kolaříková a autor tohoto článku — otiskli při příležitosti Chmelařových pětadesátin: „Chmelař (...) dospěl k řadě významných závěrů, týkajících se např. neplatnosti Weber-Fechnerova zákona při odhadu velikosti úhlů u plošných černých výsečí a u úhlů s rameny při direktním a indirektním vidění, omezené aplikovatelnosti Bunsenova-Roscoeova zákona při percepci složitých statických předmětů krátkodobě exponova-

ných, neadekvátnosti předpokladu celostní psychologie o obecné genetické dominanci celku před částmi při poznávání předmětů aj. Světovou prioritu si získal vyvozením vývojové křivky trvání aktivní optické pozornosti ve věku 6—15 let. Za spolupráce s matematikou pak vzešlo v nedávné době zjištění, že průměry délek intervalů nepřetržité aktivní optické nebo akustické pozornosti jsou rozloženy v souhlase s exponenciálním zákonem a že průběh aktivní pozornosti lze vystihnout modelem, který ji nahlíží jako stacionární markovský proces“ (Kolaříková — Viewegh, 1977, s. 565—566).

Přelom 19. a 20. století a následná desetiletí byla v souvislosti s rozvojem evropské kultury, zejména vědy a filozofie, něčím mimořádným. Vznikaly nejrozmanitější myšlenkové směry a proudy, nové vědní disciplíny, metodologické přístupy. Silně tehdy působila na historismu a psychologii budovaná duchovědná filozofie Diltheyova (rozpracovávaná v Brně spíše nepsychology, např. literárním historikem Arne Novákem), která se ostře střetala s pozitivismem, místo na slunci si postupně vybojovala psychoanalýza, celostní a tvarová psychologie, fenomenologie, dozníval vliv bergsonismu... Bylo by zajímavé a prospěšné ukázat, jak se tyto směry v českém prostředí asimilovaly, jaké podněty vyvolávaly. V záplavě nových podnětů i sporů se u nás občas opomíjely některé otázky, které — což je s podivem — vybízejí k řešení jako aktuální úkol i naši generaci. Tak např. český strukturalismus se vlivem Mukařovského vyvíjel jednoznačně a jednostranně antipsychologicky, avšak žádný z tvarově a celostně orientovaných psychologů tehdy neupozornil na shodné rysy obou směrů, zejména pak na skutečnost, že Ehrenfelsova zásadní studie „Über Gestaltqualitäten“ vyšla několik desítek let (1880) před vystoupením českých strukturalistů (k této otázce viz Viewegh, 1984). Rostoharovi, a ještě více Chmelařovi, byla celostní a tvarová psychologie spíše inspirativním podnětem k experimentálnímu výzkumům než k teoretickému rozpracování.

Rostohar a Chmelař se však od sebe navzájem značně lišili, a to nejen osobnostně, svým temperamentem a celkovým životním zaměřením, nýbrž i svým pojetím experimentu v psychologii. Rostohar jako by si už z Lipska — právě pod bezprostředním vlivem Wundtovým — přinesl pro psychologii typické a po naše dny existující dilema mezi přírodovědnou a duchovědnou orientací. Pro experimentální psychologii z toho pak vyplýval požadavek neaplikovat jen mechanicky fyziologický (v širším smyslu přírodovědný) experiment na psychologii, nýbrž vytvořit samostatný experiment psychologický, který se sice inspiruje přírodovědnou metodologií, avšak už povahou výzkumné látky, a tedy i interpretací výzkumných výsledků, je od přírodovědné metodologie značně odlišný. V tomto smyslu se někdy zapomíná, že inspirativní duch moderní psychologie Wundt byl nejen realizátorem experimentální orientace této vědy, nýbrž i autorem duchovědně orientované Völkerpsychologie. Wundt tak nastolil, ať neúmyslně, nebo záměrně, zvláštní metodologický dualismus, který v jiném kontextu můžeme pozorovat např. i u S. Freuda, zprvu striktního přírodovědce, v pozdějších letech analytika lidské kultury. Uvedenou rozdvojenost, provázející ostatně psy-

chologii po celou dobu jejího vývoje jako samostatné disciplíny až po naše dny, přinesl si Rostohar od Wundta do Brna, i když se inspiroval při zakládání vlastní experimentální laboratoře zejména fyziologickým experimentem. Proto mu byl blízký neovitalista Mareš, s nímž se ostatně shodoval v zásadním odporu vůči Krejčího pozitivistickému pojetí „psychologie bez duše“.

U Chmelaře tomu bylo jinak. Někteří psychologové a jiní odborníci, kteří později posuzovali Chmelařův vědecký vývoj, se domnívali, že prof. Chmelař neuveřejňuje širší teoretické koncepce proto, že by mohly být napadnutelné ideologicky. Domnívám se, že tento názor je mylný. Celým svým naturelem byl prof. Chmelař badatelem „detailu“ (mohli bychom říci „elementu“, kdyby toto slovo neasociovalo s elementovou psychologií). Chmelař, ačkoli vycházel, jak jsme již uvedli, z podnětů tvarové a celostní psychologie, byl v podstatě badatelem Fechnerova typu. Dílčí, experimentálně ověřená fakta nejvíce odpovídala jeho představě o exaktnosti po vzoru přírodních věd, zejména fyziky. Byl přesvědčen, že prostřednictvím hlavně laboratorního experimentu můžeme u mnoha tzv. psychických funkcí odhalit bazální psychologické zákonitosti, které se konec konců dají vyjádřit matematicky. Vytvářet syntetizující spekulativní koncepce mu proto bylo bytostně cizí.

Maně vyvstává otázka, zda byl prof. Chmelař pozitivistou. Přestože vypracoval svoji doktorskou práci u prof. Krejčího, nikdy nepřijal pozitivismus jako teoretický, filozofický systém. Spíše lze prof. Chmelaře považovat za „praktického“, nikoli teoretického pozitivistu. K takovému postoji jej vedl způsob vidění výzkumných problémů. Rozhodně tedy nebyl vědcem filozofujícím. Pokud bychom chtěli uvažovat o jisté životní filozofii — ostatně po celý život velmi utajované — byl Chmelařovi vzorem (spíše než Wundt) J. E. Purkyně, jeden z českých světových průkopníků psychologického experimentu fyziologické provenience. K Purkyněvi se Chmelař živě hlásil po celý život. Blízká mu patrně byla i Purkyněova světonázorová orientace: proto bychom mohli prof. Chmelaře označit nejspíše za panteistu. Přírodu považoval za jediný svět, v němž člověk žije a jejímiž zákony by se měl řídit. Z tohoto postoje pramenila u Chmelaře patrně i jeho stoická, spolupracovníky obdivovaná vyrovnanost: i smrt, individuální zánik, je součástí přírodních zákonů, které je nutno akceptovat. Toto pojetí je ovšem apersonalistické. Panteistické sklony mohl Chmelař získat nejen u Purkyně, nýbrž také u svého vysokoškolského učitele Krejčího, jehož postoje však byly materialisticky vyhraněnější a účinnější; u prof. Chmelaře se projevovaly ve zcela „komorní“ tónině.

U badatele tak jednoznačně experimentálně vyhraněného, jako byl prof. Chmelař, bychom nečekali (zejména v současné éře specializace) až překvapivě obsáhlé a zasvěcené znalosti nejen z nejrůznějších oblastí psychologie a přírodních věd, nýbrž i z filozofie a umění. Prof. Chmelař bezpečně ovládal a dovedl s velkým pochopením komentovat i to, co je v různých učebnicích vysázeno, tak říkajíc pod čarou a petitem.

Ze studentských let si pamatují zdánlivě drobnou, avšak pro prof. Chmelaře i pro dobu, v níž jsme žili, příznačnou příhodu. Stalo se v nej-

horším období komunistické nsvobody, patrně v roce 1952. Náš ročník čítal pouze několik málo posluchačů. Při přednášce prof. Chmelaře chyběl onoho dne náhodou jeden student, nebezpečný komunista, čerstvý absolvent dělnického kurzu (ADK), který vybraným komunistickým kádřím nahrazoval osmileté gymnázium. Při páně profesorově výkladu nějakým způsobem padla zmínka o Bergsonovi. Pan profesor se po nás rozhlédl a potom svým suchým, neosobním způsobem podal neobyčejně zasvěcený a doslova strhující výklad Bergsonovy filozofie. Když jeho brilantní extempore téměř končilo, vkročil do posluchárny onen student z dělnické přípravky. Aniž hnul brvou, přešel prof. Chmelař v půli věty k výkladu učení I. P. Pavlova. Věru, příznačné pro dobu, v níž jsme žili . . .

* * *

Pedagog a organizátor vědy. Bylo by velmi jednostranné, kdybychom chtěli charakterizovat prof. Chmelaře pouze jako laboratorně orientovaného vědce. Pro Chmelaře nebylo učitelování (mezi ukončením učitelského ústavu a vstupem na vysokou školu, později v Ústavu pro tělesně postižené v Brně) vnějšími okolnostmi vnucenou a přechodnou životní epizodou. Prof. Chmelař nepřestal být po celý život kantorem v tom nejvlastnějším a pozitivním smyslu. K psychologické problematice dětského a školního věku a k výchovným problémům vůbec nepřístupoval jako esotericky zaměřený experimentátor, nýbrž jako praxí poučený pedagogický psycholog. Není proto náhodné, že už jako mladý asistent Rostoharova Psychologického ústavu publikuje i řadu prací z oblasti pedagogiky. Do této skupiny patří také vůbec první Chmelařova tištěná práce „Několik dat o obecném školství v okrese přerovském a hranickém“ (z roku 1912), z pozdějšího působení v Ústavu pro tělesně vadné zásadní studie „Psychická struktura dítěte zmrzačeného a její důsledky pro pedagogiku“ (1927) a další práce. Proto také, obdobně jako Rostohar, byl i Chmelař orientován na vývojovou psychologii, zejména na období dětství a mladšího školního věku. Chmelař až do konce života důrazně upozorňoval, že „neznáme české dítě“, tj. nemáme dosti vědecky ověřených poznatků o tomto věkovém úseku.

Od psychologicko-pedagogické problematiky nelze oddělit i další tematický okruh, totiž otázky profesionálního poradenství. Chmelař byl dlouhé roky (už od třicátých let) odborným referentem pro poradenskou činnost pro volbu povolání při České zemské péči o mládež v Brně. V této funkci přednášel nesčetněkrát pro učitele a inicioval založení desítek poraden pro volbu povolání na Moravě.

Za hlavní poslání učitele považoval — vedle výchovné stránky — rozšiřování poznatkového fondu. Tento důraz na poznávání jako výchovný princip charakterizuje to, co jsme výše označili jako Chmelařův „pozitivismus“. S pojmem „kantora“ se někdy spojuje sklon či tendence k určitému moralizování. Takový postoj byl prof. Chmelařovi zcela cizí. Na lidské poklesky a prohřešky se díval s filozofickým nadhledem. Co však nesnášel, byla nepracovitost, neschopnost soustavné drobné práce. Byl jsem překvapen, jak stroze — při své příslovečné mírnosti a toleranci —

odmítl jednoho žadatele o externí vědeckou aspiranturu, o němž bylo známo, že má poněkud laxní vztah k systematické vědecké práci. Jako examinátor toleroval profesor Chmelař určité mezery v posluchačových znalostech, nesnášel však nedostatek píle a pracovitosti a absenci oněch vlastností, které charakterizují homo faber.

Profesor Chmelař jako univerzitní učitel a vysokoškolský funkcionář (v průběhu desíti let byl za svého působení na univerzitě proděkanem a potom děkanem na pedagogické a filozofické fakultě v Brně) byl vedle svých badatelských a učitelských povinností zahrnován nesčetnými dalšími úkoly organizačního rázu. Tato skutečnost se zdála všem, kdo se přechoasto na profesora Chmelaře obraceli s žádostmi o radu a pomoc až trestuhodně samozřejmá. Panovalo všeobecné, mnohdy jen zčásti plně vědomé přesvědčení (empirií však znovu potvrzované), že prof. Chmelař nemůže opomenout nějakou dohodnutou schůzku, že by mohl zmeškat dopravní prostředek — dokonce — že by mohl onemocnět... Z nesčetných hodin strávených takto ve vyčerpávající činnosti se skládá to, co dnes máme tendenci odbýt konstatováním, že prof. Chmelař doma i za hranicemi vzorně reprezentoval československou psychologii.

Při výčtu aktivit prof. Chmelaře nelze opomenout jeho působení v Československé akademii věd. Na tuto vrcholnou vědeckou instituci padlo po listopadovém osvobození z komunistické totality mnoho kritických slov. Kritikové, většinou jen málo informovaní, ve svých odsudcích zapomínají, že zejména v šedesátých letech sloužila ČSAV jako útočiště těm vědcům a vysokoškolským učitelům, kteří z politických důvodů nemohli obstát na vysokých školách. Komunistický režim se totiž tehdy domníval, že v tichu pracoven, bez styku s vysokoškolským dorostem nemohou ideologicky „škodit“ osobnosti, jako byli Jan Patočka, Václav Cerný, orientalista Rypka, v Brně představitelé slavné právnické školy Englišovy... Bez Akademie by patrně nemohl vytvořit vynálezy světové úrovně profesor Heyrovský nebo akademik Wichterle. Postupně (zhruba od roku 1965) docházelo i v Akademii k „tříbení duchů“, zejména v některých humanitních oborech. Husákovská normalizace zasáhla ovšem i Akademií stejně jako jiné kulturní instituce (včetně vysokých škol). Záleželo na představitelích jednotlivých věd, zda alespoň zčásti uhájí vědeckou úroveň svých oborů a zabrání deformacím, plynoucím z komunistické ideologie.

V květnu 1963 vzniklo v Brně v rámci ČSAV psychologické pracoviště, které po různých organizačních změnách působí do současnosti, nyní jako Psychologický ústav Akademie věd v Brně. Prof. Chmelař zde působil jako vedoucí pracoviště až do konce roku 1975, tj. plných dvanáct let, a to ve věku, kdy většina lidí tráví svůj život dávno v důchodu. Dokončil zde svoje vědecké dílo (výzkumy optické a akustické pozornosti) a stal se významným představitelím psychologie i v této vědecké instituci. V roce 1956 byl jmenován členem korespondentem ČSAV, v roce 1965 dosáhl hodnosti doktora psychologických věd.

Závěrečné ohlédnutí. Za studentských let se nám, posluchačům psychologie, zdála poněkud nadsazena ona životní devíza, kterou profesor Chmelař tak rád znázorňoval na tabuli: nakreslil přes celou tabuli veliký kruh, který měl představovat sumu všeho, co by člověk měl znát o přírodě, jiných lidech i o sobě. Potom udělal na okraji kruhu malou tečku s poznámkou, že bychom mohli být rádi, kdyby se nám podařilo — po celoživotním úsilí — realizovat alespoň takovou nepatrnou tečku. Byla to ovšem i morální parola, avšak ještě spíše reálný odhad toho, jaké úsilí musí člověk vyvinout, aby mohl dosáhnout alespoň oné symbolické tečky. Tehdy, v nezralém věku, jsme se kruhu pana profesora a jeho teče tak trochu usmívali. Oproti prof. Rostoharovi nebo prof. Konečnému se nám, studentům, jevil prof. Chmelař jako poněkud suchý a střízlivý. Chci tím zdůraznit, že vliv prof. Chmelaře, zejména na vědecký dorost, byl poznenáhly; Chmelařovo působení jako osobnosti jsme ocenili až po delším čase a po jistých životních zkušenostech.

Prof. Rostohar (1878—1966) se po roce 1948 vrátil do Jugoslávie (z politických důvodů byl nucen se vrátit), dávno předtím, začátkem 2. světové války, zemřel nadaný a nadějný doc. F. Kratina (1882—1940); z mladších Rostoharových žáků musel z filozofické fakulty odejít R. Konečný a L. Kolářiková. Prof. Chmelař zůstal nakonec z celé zakladatelské plejády brněnských psychologů sám. Nezaložil školu ve vlastním slova smyslu, působil spíše živým příkladem skromného člověka — vědce.

Poznal jsem prof. Chmelaře v době svých vysokškolských studií a později, v jeho pozdně středním a starším věku, jsem se s panem profesorem stýkal skoro denně v rámci společného pracoviště. Mohu potvrdit, že prof. Chmelař zůstal po celý život přesvědčeným demokratem. V nadějném roce 1968 jsme se spolu jednou vraceli autobusem z nějaké vědecké konference. Ve Vyškově právě znovu postavili sochu T. G. Masaryka. Profesor ukázal na sochu a řekl mi: „Teď si už konečně můžeme vydechnout.“ Bohužel — pan profesor zemřel dříve, než si skutečně mohl vydechnout.

Ano, dělal kompromisy, avšak současně tiše, bez vnějších gest zachraňoval a kryl všechno, co se zachránit a krýt dalo. V období komunistické diktatury, marxistického myšlenkového a mravního marasmu se především snažil zachránit psychologii jako obor (scházelo jen velmi málo, aby — jako např. sociologie — byla i psychologie jako vědní disciplína na filozofických a pedagogických fakultách zcela zrušena). Na vysoké škole i v Akademii dělal kompromisy, a to s krajním sebezapřením a často proto, aby těchto kompromisů byli uchráněni jeho spolupracovníci.

S dojetím a vděčností myslívám na profesora Chmelaře. Znovu mi před duševním zrakem vyvstává ta černá tabule v posluchárně katedry psychologie filozofické fakulty v Brně a onen veliký kruh s malou tečkou. Pevně věřím, že za tuto tečku, kterou udělal za nás a pro nás, se tento racionalistický skeptik zcela určitě dostal do psychologického nebe ...

LITERATURA

- Bárta, B.—Smékal, V.: Prof. dr. Vilém Chmelař sedmdesátiletý. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, 11, Brno 1962, s. 211—218.
- Doležal, J.: Sedmdesátiny prof. Viléma Chmelaře. Čs. psychologie, 6, 1962, č. 4, s. 374 až 381.
- Kolářiková, L.: Vědecké dílo prof. dr. V. Chmelaře. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, 3, Brno 1954, s. 9—29.
- Kolaříková, O.: Za členem korespondentem ČSAV Vilémem Chmelařem. Psycholog v Československu, 20, č. 1—2, s. 97—99.
- Kolaříková, O.—Viewegh, J.: Pětaosmdesátiny člena korespondenta ČSAV Viléma Chmelaře. Čs. psychologie, 21, 1977, č. 6, s. 565—566.
- Kolaříková, O.—Viewegh, J.: Devadesátiny člena korespondenta ČSAV Viléma Chmelaře. Čs. psychologie, 26, 1982, č. 6, s. 495—499.
- Konečný, R.: Vilém Chmelař — osobnost a dílo. Čs. psychologie, 16, 1972, č. 4—5, s. 308—318.
- Kováč, D.: Prof. Chmelař a experimentálna psychológia na Slovensku. Čs. psychologie, 16, 1972, č. 4—5, s. 442—443.
- Viewegh, J.: Životní jubileum prof. dr. V. Chmelaře. Lidová demokracie, 26, 18. 11. 1972, č. 273, s. 4.
- Viewegh, J.: Antipsychologismus v Mukařovského literárněvědném strukturalismu. Česká literatura, 32, 1984, č. 2, s. 97—107.

PERSONALITY AND TIMES

The article is dedicated to 100th anniversary of prof. dr. Vilém Chmelař Sc. D. birthday (19. 11. 1892 — 21. 6. 1988). There is analyzed life and work of the one of founders of modern experimental psychology in Czechoslovakia. His one-year stay at well-known Institute of Psychology in Leipzig, during his study at University in Prague, had crucial influence for Chmelař's orientation on experimental psychology (1922—1923). After his studies, he came back to Brno and he became the member of a little circle of psychologists here. They were a core of a new Institute of Psychology in Brno. After World War II he became a successor to prof. M. Rostohar on the department of psychology at philosophy faculty of Masaryk University in Brno. Later he was a director of Psychology Laboratory of Czechoslovak Academy of Sciences. He dealt with perception, attention and memory in his researches particularly.

